

הרשות
לפיתוח ירושלים

האוניברסיטה העברית
הפקולטה למדעי הרוח
המכון לארכיאולוגיה

רשות העתיקות
מרחב ירושלים

חידושים בארכיאולוגיה של ירושלים וסביבותיה

קובץ מחקרים
כרך 1

עורכים:
דוד עמית, גיא ד' שטיבל,
אורית פלג-ברקת, דורון בן-עמי

יוצא לאור לקראת יום העיון השנתי המשותף
למרחב ירושלים ברשות העתיקות ולמכון לארכיאולוגיה,
הפקולטה למדעי הרוח, האוניברסיטה העברית, ירושלים
ב בחשון תשע"ג, 18 באוקטובר 2012

תוכן העניינים

7	בפתח הקובץ
	דוד עמית, גיא ד' שטיבל, אורית פלג-ברקת ודורון בן-עמי
9	חפירות במרחב ירושלים בשנת תשע"ב (2011-2012)
	דורון בן-עמי
25	עבודות השימור והפיתוח שבוצעו בשנת 2012 בעיר דוד, בעופל ולאורך ערוץ הטירופויון
	שחר פוני

ירושלים ושפלת יהודה בתקופות הקדומות

35	יישוב ובית קברות מתקופת הברונזה הביניימית למרגלות ח'רבת אל-עאליה (רמת בית שמש) - היבטים חומריים ותיאורטיים
	יצחק פז
*7	בית חווה מתקופת הברונזה ביניימית - ב"ת 2 בנווה שלום
	דן בנימין סטורצ'ן
50	הפולחן בחורבת קיאפה בתקופת הברזל IIא - חדרי פולחן ודגמי מקדשים
	יוסף גרפינקל וסער גנור
66	הערות לארכיאולוגיה של ירושלים בתקופה הפרסית
	הלל גבע

חידושים באפיגרפיה ובגליפטיקה

83	אשור בירושלים - עדויות גליפטיות חדשות להשפעה האשורית על ירושלים
	אריאל וינדרבוים
105	לפרשו של החותם שנמצא ליד הכותל המערבי
	שלמה נאה
110	חרותת שבה שמו של טריאנוס במערה בח'רבת ערק ח'לא מצפון לבית-גוברין
	בועז זיסו, בועז לנגפורד, אבנר אקר ואסתר אשל

ירושלים לאחר הכיבוש המוסלמי - תגליות חדשות

125	ייצור כלי עצם מן התקופה המוסלמית הקדומה בחפירות חניון גבעתי
	אריאל שתיל
136	חידושים בווה דולרוזה - חפירות וסקר בהוספיס האוסטרי ובקרבת קשת "אקה הומו"
	שועה קיסילביץ ורועי גרינוולד

149	שוקי התקופה הצלבנית לאור ממצאים חדשים בעיר העתיקה בירושלים יחיאל זלינגר ומיכאל ארליך
161	מפות ירושלים כמקורות לתולדות העיר – לקחים מתודולוגיים ריכב (בוני) רובין

חפירה ומחקר בהרודיון

181	חידושים בחפירות משלחת אהוד נצר בהרודיון יעקב קלמן, רחל צ'אצ'י, אורן גוטפלד ורועי פורת
194	הפועלים של הורדוס: עדות הגרפיטי ממרחב התיאטרון בהרודיון – הכתובות הלועזיות אבנר אקר
199	הפועלים של הורדוס: עדות הגרפיטי ממרחב התיאטרון בהרודיון – הכתובת הארמית אסתר אשל

עבודות השימור והפיתוח שבוצעו בשנת 2012 בעיר דוד, בעופל ולאורך ערוץ הטירופיון

שחר פוני
רשות העתיקות

אותו "תכנון כולל" ביחידה זו בא לידי ביטוי בהיבטים שונים:

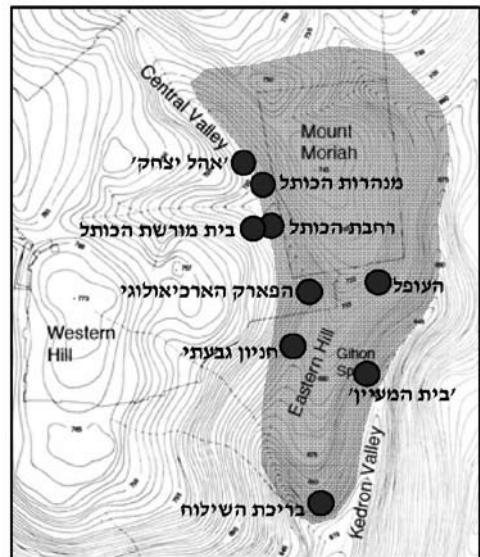
1. בהדגשת הקשר הארכיאולוגי בין יחידות המשנה שבשטח זה, מאחר שלאורך התקופות הן היו חלק ממכלול אורבאני אחד.
2. בשילוב בין הממצא הארכיאולוגי לבין מרקם החיים הנוכחי והמקומות הקדושים לבני הדתות השונות המצויים בשטח זה.
3. במתן דגש לתקופות שונות ולסוגי ממצאים שונים.
4. בפיתוח תיירותי ותנועתי המתייחס ליחידת השטח כיחידה תפעולית אחת.
5. בפיתוח תכנון (מודרני) משולב.

יחידות המשנה בשטח דנן הן:

1. הכותל ורחבת הכותל
2. מנהרות הכותל
3. אהל יצחק, ח'מאם אל דראג' והח'אן הממלוכי
4. הפארק הארכיאולוגי (כולל העופל)
5. חניון גבעתי (+ עורק התחבורה)
6. שלוחת עיר דוד

על אף הדומיננטיות הרבה של חומת העיר העתיקה כאלמנט החוצץ בין חלקו המרכזי של ערוץ הטירופיון, העופל והר הבית, לבין חלקו הדרומי של הטירופיון ועיר דוד, ניתן להדגיש את הקשר העירוני הברור שהתקיים לאורך מרבית ימיה של העיר, קודם בניית החומה העות'מאנית, באמצעות יצירת קשר פיסי רציף בין יחידות המשנה, הכלולות כאמור בתחומי העיר הקדומה של ירושלים. קשר זה יכול להיווצר באמצעות

אחד האתגרים המרכזיים של רשות העתיקות בעבודתה בירושלים נוגע לשימור, תכנון ופיתוח באזור הכותל המערבי, מנהרות הכותל ועיר דוד, מתוך ראייה כוללת על יחידת שטח גדולה זו.¹ יחידת השטח כוללת, בחלקה המזרחי של העיר העתיקה, את רחבת הכותל המערבי ומנהרות הכותל, שלוחת עיר דוד, העופל ועמק הטירופיון כיחידה אחת. בהתבוננות במפת העיר העתיקה, ניתן לראות כי שטח זה, בצירוף הר הבית, אכן מהווה יחידה טופוגרפית בשטחה של העיר הקדומה התחומה ממזרח – בערוץ הקדרון, וממערב – בערוץ הטירופיון (איור 1).

1 מפת העיר העתיקה המציגה את מיזמי הפיתוח והשימור בחלקה המזרחי

את המבקר לחוויה תרבותית, ארכיאולוגית והיסטורית מגוונת יותר.

השינויים המוצעים ביחידות המשנה הנדונות מוצגים להלן על פי תפרוסת גיאוגרפית מצפון לדרום –

רחבת הכותל ומנהרות הכותל: רחבת הכותל תחומה

בצידה המזרחי על-ידי הכותל המערבי של הר הבית. לאחר מלחמת ששת הימים הוכנו אמנם מספר תכניות לפיתוחה של רחבת הכותל, אולם אלו מעולם לא בוצעו או שבוצעו באופן חלקי בלבד. התוצאה של העדר התכנון היא שגבולותיה של רחבה זו מעולם לא הוגדרו באופן ברור והם פועל יוצא של פעולות בנייה, חפירה ופיתוח שהתרחשו באתר במרוצת השנים, בעיקר לאחר מלחמת ששת הימים. הדופן הצפונית של הרחבה תחומה ע"י בניין ה"מחכמה" ואזור "קשת וילסון" שמתחתיו (איור 2), וכן על-ידי "בית שטראוס"

חפירה, חשיפה ופיתוח תיירותי של אזורי החיץ בין האתרים הגדולים שנחפרו זה מכבר, וכך ליצור רצף ביניהם, או באמצעות יצירת מעברים מודרניים בין האתרים. בנוסף, ניתן ליצור קשר בין מרכזי הביקור באזור זה. מוקדי ביקור תיירותיים אלו (שחלקם קיימים זה מכבר וחלקם עדיין בשלבים של תכנון) כוללים את מנהרות הכותל, המרכז למורשת הכותל, הגן הארכיאולוגי ומרכז דוידסון המצוי בתחומו, הגן הלאומי "עיר דוד" והיכל התנ"ך העולמי המתוכנן בחניון גבעתי, וכן אתרים בתחום המרחב הציבורי הפתוח כגון הטיילת שלמרגלות חומת העיר העתיקה, טיילת בית שלום, טיילת העופל. קשרים רציפים בין מוקדים אלו (בין אם יהיו מעל או מתחת לפני הקרקע), מלבד חשיפת השרידים הארכיאולוגיים המצויים בהם, יאפשרו בעתיד ליצור מסלולים ייעודיים סביב תקופות, נושאים מאפיינים ועוד. באופן זה, ניתן יהיה לחשוף

2 אזור קשת וילסון

וכן שרידי מבנים מתקופת בית ראשון (איור 4). שילוב נכון של השרידים במבנה החדש, אף הוא בתכנונה של האדריכלית עדה כרמי, יאפשר את שימור השרידים באופן ראוי והצגתם לקהל. בנוסף, מבחינה אדריכלית יגדיר מבנה זה את הדופן המערבית של רחבת הכותל. עם זאת, אין להמעט במורכבות השילוב הנדרש בין המבנה המודרני לשרידים הארכיאולוגיים, הן מההיבט האדריכלי והן מההיבט ההנדסי. אחת השאלות הקשות בעניין זה נוגעת למיקום עמודי הבניין המודרני בתוך האתר הארכיאולוגי באופן שיפגע כמה שפחות באתר. המשך חשיפת הקרדו דרומה תאפשר, בתום תהליך החפירה והפיתוח, כניסת מבקרים במפלס הקרדו משער הבורסקאים עד למבנה המרכז למורשת הכותל (איור 5). כך יינתן דגש לשרידיהם של שני צירי התנועה העיקריים והמרשימים שנבנו בשטח זה

(איור 3) המשמש בין השאר נקודת הכניסה למנהרות הכותל. על-פי התכנית המקודמת זה מכבר על-ידי הקרן למורשת הכותל, בתכנונה של האדריכלית עדה כרמי, הרחבה ופיתוח של בית שטראוס יגדירו טוב יותר את הדופן הצפונית של הרחבה וישדרגו את מערך הכניסה למנהרות. זאת ועוד, גם באזור המשמש לתפילה תחת ה"מחכמה" יבוצעו עבודות פיתוח שישלבו בין הפן הדתי של המקום, כמקום קדוש, לבין השרידים המרשימים המצויים בו, באמצעות הצגה ברורה יותר של הממצאים הארכיאולוגיים באזור קשת וילסון. שילוב מורכב יותר בין הארכיאולוגיה, המרקם העירוני ורחבת הכותל כמקום התכנסות, עתיד להיעשות באזור המערבי של הרחבה, במקום בו מתוכנן להבנות "בית מורשת הכותל". במסגרת חפירות ארכיאולוגיות מקדימות שנערכו באתר, נחשפו שרידים מרשימים ביותר של הקרדו המזרחי

3 מבט על חזית בית שטראוס מצפון לרחבת הכותל

4 שרידים של הקדו הרומי המזרחי שנחשפו ממערב לרחבת הכותל

5 חלקו הדרומי של הקדו המזרחי מצפון לשער הבורסקאים

6 חפירות חניון גבעתי, מבט למזרח

כפועל יוצא מהתכנון הכולל בוצעו באתרים השונים במרחב זה מספר פעולות שימור בשנה האחרונה שיפורטו להלן.

מנהרות הכותל ואהל יצחק: עבודות שימור אינטנסיביות התבצעו בשנה האחרונה במתחם ח'מאם אל דרג', הסמוך לבית הכנסת אהל יצחק. דגש מיוחד ניתן לחדר ההלבשה של הח'מאם (איור 7) במטרה להדגיש את שלב הקמתו, עת שימש חדר הלבשה, ואת את השלבים הארכיאולוגיים המאוחרים הניכרים בו. בחאן הגדול הסמוך לח'מאם, שנבנה כחלק אינטגרלי ממנו, מבוצעות עבודות הנדסיות בהיקף נרחב במטרה לתמוך במערכת הקמרונות שהתערערה עם השנים. העבודה מבוצעת תוך בקרת רעשי קרקע באמצעות מצלמות ומערכות אזעקה. בעופל, בשטח שמדרום למדרגות חולדה, מבוצעים שני פרויקטים גדולים. האחד הוא **"מסלול המקוואות"**, והשני הוא **"חומות העופל"**, שהפיתוח המודרני בהם נערך על-ידי האדריכלית חנה גריבץ. יש לציין כי עבודות

בתקופה הרומית: הרחוב ההרודיאני מימי בית שני ממזרח, והקרדו הרומי המזרחי ממערב. הגישה לציר התנועה המערבי (לאחר שתושלם חשיפתו) דרך שער הבורסקאים תשולב בפיתוח מערך הגעת קהל המבקרים לאזור, אשר תתבסס על מערכת הסעת המונים: רכבת, רכבל או פתרון אחר. התכנון הכללי של רחבת הכותל, שרק חלקו תואר לעיל, נערך על-ידי האדריכל גבריאל קרטס, כשברקע לתכנון תכנית עמ'9 (לעיר העתיקה כולה) שבתוקף, וכן הצעות תכנוניות מהעבר, כדוגמת תכניתו של האדריכל ספדי.

חניון גבעתי: אזור חניון גבעתי עתיד, על פי ראייה תכנונית זו, להיות סמוך אף הוא למוקד הגעת המונים. בשטח החניון מתבצעות במהלך השנים האחרונות חפירות ארכיאולוגיות רחבות-היקף על-ידי דורון בן-עמי ויאנה צ'נובץ, בהן נחשפים שרידים מרשימים מתקופות שונות. מבנה מודרני שיוקם בשטח זה, בתכנונו של האדריכל אריה רחמימוב, עתיד לשמש בראש ובראשונה, על פי החלטת ממשלה, "היכל התנ"ך העולמי". בנוסף, ישמש המבנה כמרכז מבקרים ונקודת ויסות למסלולי ביקור שונים היוצאים מנקודה זו, כל זאת בשילוב עם הצגת השרידים המרשימים שנחשפו בשטח חניון גבעתי עצמו. גם כאן, העושר הרב של השרידים שנחשפו עד כה מציג בפנינו אתגר שימורי מורכב (איור 6).

עיר דוד: מרכז המבקרים בעיר דוד יקושר באופן ישיר עם בניין "היכל התנ"ך העולמי" וכן עם חלקו החיצוני של העופל (באמצעות חיבור עילי או תת קרקעי). המבנה יקושר גם עם הפארק הארכיאולוגי של ירושלים ומרכז דוידסון שבטבורו דרך תעלת הניקוז ועם שער האשפות ושער הבורסקאים מעצם מיקומו בסמוך להם. כך ייווצר מרחב ארכיאולוגי תיירותי משולב הנמשך מבריכת השילוח בדרום, דרך שלוחת עיר דוד, העופל וערוץ הטירופיון ועד למנהרות הכותל שמצפון לרחבת הכותל תוך יצירת מסלולים שונים בכל יחידת משנה וכן מסלולים ייעודיים במרחב כולו.

7 חדר ההלבשה של הח'מאם במתחם "אהל יצחק"

להכשרתה כמוקד להתכנסויות באירועים מיוחדים. בקצה הדרום-מערבי של השטח הוכשר שביל מעבר עילי (אפשר שבעתיד יעבור במנהרה מתחת לכביש) העתיד לקשר באופן ישיר בין עיר דוד ובין העופל. בחלקו הדרומי ביותר של השטח מצויים שרידי מבנים מהתקופה הביזנטית שלא זכו עד היום לשימור, המחשה או שילוב במסלולי הביקור. המשך פרויקט המקוואות עתיד לכלול שימור, פיתוח והמחשה של כל השטח המדובר, החוצץ בין מסלול המקוואות לפרויקט "חומות העופל" (להלן). יש לציין כי מלבד הטיפול בשרידי הארכיאולוגיים נעשה מאמץ תכנוני מיוחד לגרום לכך שהמדרכים החדשים יתמזגו בשטח (איור 8). פרויקט "חומות העופל" נועד להציג למבקר את חלקו הדרומי של הגן, בו נחשפו שרידים מתקופת בית ראשון. חלק מהשרידים זוהו על ידי הארכיאולוגית אילת מזר כשרידי שער בחומת העיר. לאור הספקות שהועלו כנגד פרשנות זו לא בוצעו השלמות באבן לשם

השימור בשטח העופל בוצעו בעבר במקביל לתהליך החפירות הארכיאולוגיות שנערכו באתר זה החל משנות השבעים של המאה הקודמת ועד לימינו. במסגרת זו, הודגשו קווי המתאר של שרידי המבנים השונים. פרויקט השימור הנוכחי איננו פוגע בפעולות השימור שנעשו בעבר אלא משלים, מדגיש ומשפר אותן. בצד עבודות השימור והשיקום הטכניות הנעשות בפרויקט "מסלול המקוואות" ניתן דגש לשרידי המקוואות הרבים מימי הבית השני והצגתם לקהל המבקרים כאלמנט הארכיאולוגי הדומיננטי ביותר בחלק זה של העופל לצד שרידים מתקופות אחרות. חלקו המערבי של המסלול עתיד לכלול אמצעי הסברה והמחשה, דוגמת שילוט מתקדם ומודלים תלת ממדיים. בחלקו המזרחי של המסלול שולבו שרידי המקוואות בציר העלייה לרגל לכיוון הר הבית. בחלקו התחתון (הדרומי) של המסלול, בוצעו עבודות שימור בבריכה החצובה הגדולה והושקעו משאבים רבים

8 עבודות שימור בברכה
החצובה הגדולה כחלק
ממיזם "מסלול המקוואות"
בגן הארכיאולוגי בעופל

9 קנקני אגירה גדולי מידות
(פיטסים) שהוצבו מחדש
באזור המזוהה כשער בחלק
הדרום-מזרחי של העופל

של אזור העופל שנערך בעבר על-ידי פרופ' טרנר ואדריכל פלסנר. מדרום לעופל, ממזרח לחפירת חניון גבעתי החלה חפירה תחת **כביש מעלות עיר דוד** במטרה לאפשר גישה לבור מים גדול הממוקם מצפון למרכז המבקרים של היום, וכן ליצור בהמשך חיבור ישיר, תחת הכביש,

הדגשת מבנה השער, אך הודגש במרומז מתווה השער המוצע בעזרת שימוש במדרכים המודרניים. בנוסף, הוצבו באתר קנקני אגירה גדולי מידות (פיטסים) כדוגמת אלו שנמצאו בחפירות באתר (איור 9). יש להדגיש, כי הן פרויקט "מסלול המקוואות" והן פרויקט "חומות העופל" מהווים נגזרת מהתכנון הכולל

10 תעלת הניקוז מתחת לרחוב ההרודיאני העובר בתוואי הטרופיון

מעבר תיירותי דרך תעלת הניקוז מאפשר, מלבד הצגת התעלה עצמה, גם התוויה של מספר מסלולי סיור בשטח עיר דוד שחלקם עיליים וחלקם מנצלים את השרידים המצויים מתחת לפני השטח. למבקר תינתן האפשרות לבחור נקודות יציאה שונות מן התעלה בהתאם להמשך המסלול: ב"בית היובל", בחניון גבעתי או בפארק הארכיאולוגי (איור 10).

מפעל שימור מנהרות הכותל, רע"ת), נריה ספיר (מ"מ ארכיאולוג מחוז ירושלים, רע"ת), ד"ר דורון בן-עמי ויאנה צ'חנובץ (הארכיאולוגים המנהלים את פרויקט חפירות חניון גבעתי, רע"ת), חיים ברבה (ארכיאולוג פרויקט מנהרות הכותל, רע"ת), שלומית וקסלר-בדולח (ארכיאולוגית פרויקט בית מורשת הכותל, רע"ת), אלי שוקרון (ארכיאולוג פרויקט עיר דוד, רע"ת) וכן לד"ר יובל ברוך (ארכיאולוג מרחב ירושלים, רע"ת) וליבגני קגן (מפקח נפת העיר העתיקה, רע"ת) על עזרתם.

בין חפירת חניון גבעתי לשרידי המבנה המפואר שנחשף בחפירתה של ד"ר אילת מזר לפני שנים מספר, ושזוהה על ידה כארמון דוד.

עבודות שימור אינטנסיביות התבצעו השנה גם בשטח G, למרגלות מבנה האבן המדורג. האתגר העיקרי בעבודות אלו היה מציאת פתרון נכון לחתך האדמה הלא יציב בחלקו הדרומי של מבנה האבן המדורג, תוך הדגשה מחודשת של קירות ה"ארגזים" (קירות מסד היוצרים ביניהם חללים מלבניים, שמולאו במילוי אבן ושנבנו על-פי פרשנות אחת כתשתית למבנה האבן המדורג).

ב"בית המעיין" מתבצעות בימים אלו פעולות לשימור ופיתוח האתר. פעולות אלו, שתוכננו על-ידי האדריכל איתן קימל, כוללות גם את השלמת החפירה בנקודות שונות מטעמים הנדסיים כחלק מהסדרת מסלולי הביקור. השלמה זו, ובעיקר הסרתם של אלמנטים מודרניים שהותקנו בעבר ושפגעו בהבנת האתר, מאפשרים כיום יצירתו של מסלול ביקור שבשילוב אמצעי שילוט והמחשה יאפשר הבנה טובה יותר של השרידים השונים המצויים במקום, תוך מתן דגש למערכות המים לתקופותיהן. בהקשר זה יש לציין את הסרת קיר הבטון שחצץ בין המבנה המודרני לבריכה הכנענית החצובה.

בתעלת הניקוז, מלבד עבודות הנדסיות ושימוריות לייצוב התעלה והכשרתה לביקור קהל, ניתן דגש לתכנון מערכת היציאה מהתעלה לרחוב ההרודיאני בשטח הגן הארכיאולוגי. כפי שצוין לעיל, יצירת

הערות

- 1 ברצוני להודות לאדריכלים אבי משיח (מתכנן פרויקט ביצורי העופל, רע"ת), גבריאל קרטס (מתכנן מתחם רחבת הכותל), עדה כרמי (מתכננת בית מורשת הכותל והרחבת בית שטראוס), גיא תאומי (משרד כרמי), איתן קימל (מתכנן מתחם "בית המעיין"), אריה רחמימוב (מתכנן היכל התנ"ך), וחנה גריבץ (מתכננת פרויקט מקוואות העופל וחומות העופל). כן שלוחה תודתי לרענן כסלו (מנהל מינהל שימור, רע"ת), ערן חמו (מנהל ענף פרויקטים, מינהל שימור, רע"ת), ג'וני אונובסקי (מנהל

JERUSALEM AFTER THE ISLAMIC CONQUEST: NEW DISCOVERIES

- 125 **Manufacture of Bone Items from the Early Islamic Period in Givati Parking Lot Excavations**
Ariel Shatil
- 136 **New Discoveries in the Via Dolorosa – Excavations and a Survey in the Austrian Hospice and at the Vicinity of the "Ecce Homo" Arch**
Shua Kisilevitz and Roie Greenwald
- 149 **The Market Street of Crusader Jerusalem in Light of a Recent Archaeological Excavation**
Yecheil Zelinger and Michael Ehrlich
- 161 **Antique Maps of Jerusalem as Sources for its History: Methodological Lessons**
Rehav (Buni) Rubin

NEW FINDS AT HERODIUM

- 181 **New Findings at Herodium by the Ehud Netzer's Expedition**
Yakov Kalman, Rachel Chachy, Oren Gutfeld and Roi Porat
- 194 **Herod's Workers: The Graffiti Evidence from the Area of the Theater at Herodium – The Greek and Latin Inscriptions**
Avner Ecker
- 199 **Herod's Workers: The Graffiti Evidence from the Area of the Theater at Herodium – The Aramaic Inscription**
Esther Eshel

CONTENTS

- 7   **Editorial Introduction**
David Amit, Guy D. Stiebel, Orit Peleg-Barkat and Doron Ben-Ami
- 9   **Excavations in Jerusalem and its Region, 2011–2012**
Doron Ben-Ami
- 25   **Preservation and Development Works Conducted during 2012 in the
City of David, the Ophel and along the Tyropoeon Valley**
Shahar Puni

JERUSALEM AND THE JUDAEAN FOOTHILLS: THE EARLY PERIODS

- 35   **A Settlement and a Cemetery from the Intermediate Bronze
Age in Ramat Bet Shemesh**
Yitzhak Paz
- 7*   **A Settlement from the Intermediate Bronze Age –
Middle Bronze II in Newe Shalom**
Dan Benjamin Storchan
- 50   **Cult in Khirbet Qeiyafa from the Iron Age IIa –
Cult Rooms and Shrine Models**
Yosef Garfinkel and Saar Ganor
- 66   **Remarks on the Archaeology of Jerusalem in the Persian Period**
Hillel Geva

NEW STUDIES IN EPIGRAPHY AND GLYPTICS

- 83   **Assur in Jerusalem – New Glyptic Evidence of the Assyrian
Influence on Jerusalem**
Ariel Winderbaum
- 105   **The Seal Found near the Western Wall – A Suggestion
for Its Meaning and Use**
Shlomo Naeh
- 110   **A Graffito Bearing the Name of Trajan in a Cave at Kh. ʿArâk Hâla
North of Bet Guvrin**
Boaz Zissu, Boaz Langford, Avner Ecker and Esther Eshel

Israel Antiquities
Authority
Jerusalem Region

The Hebrew University
of Jerusalem
The Faculty of Humanities
Institute of Archaeology

The Jerusalem
Development
Authority

New Studies in the Archaeology of Jerusalem and its Region

Collected Papers
Volume VI

Editors:

David Amit, Guy D. Stiebel
Orit Peleg-Barkat
and Doron Ben-Ami

Jerusalem 2012